

คุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนา Attribute of Teacher according to Buddhism

เสฐียร ทังทองมะดัน*
Sathien Thangthongmadan*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาคุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ 1) เพื่อศึกษาความหมายของคำว่า “ครู” จากแหล่งต่าง ๆ 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูตามแนวจิตวิทยา และ 3) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า คำว่า “ครู” หมายถึงผู้หนักแน่น มั่นคง ผู้มีความรักความปรารถนาดีต่อศิษย์ เป็นผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์และคนทั่วไป คุณลักษณะของครู ตามแนวจิตวิทยา ประกอบด้วยคุณลักษณะด้านประชานวิสัย กล่าวคือความมีอิสระในการปฏิบัติงาน ระดับของแนวความคิด อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติงาน รวมถึงการคิดวิเคราะห์ คุณลักษณะด้านนิภาวิสัย ประกอบด้วยเจตคติ ความคาดหวัง ความกังวล ห่วงใย ส่วนคุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วยความสำคัญ 3 ประการสำหรับคือคือ ครูต้องมีความรู้ดีในวิชาที่สอน มีความสามารถดีในการถ่ายทอดความรู้ และมีความประพฤติที่เป็นแบบอย่างให้กับศิษย์

คำสำคัญ : คุณลักษณะ, ครู, จิตวิทยา, พระพุทธศาสนา

Abstract

This Article is to study Attribute of Teacher according to Buddhism. There are three purposes : 1) to study the meaning of “teacher”, 2) to study the attribute of teacher according to Psychology and 3) to study the attribute of teacher according to Buddhism. From the study, it is found that The term "teacher" refers to a firm, stable person who has a love and good desire to pupils, who should be respected by students and general people. The Attribute of teacher according to Psychology consists of Cognitive characteristics. That is, independence in operations, conceptual level as a result of operations and Including analytical thinking. Affective characteristics consists of attitude, expectations, concerns and concerns. The Attribute of teacher according to Buddhism consists of three important reasons for namely: the teachers must have good knowledge in the subjects taught, to have good ability to transfer knowledge and the teacher must be exemplary for students

Keywords : Attribute, teacher, Psychology, Buddhism

---

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

*Asst.Prof., Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratsima Campus

บทนำ

องค์ประกอบสำคัญของการศึกษาประการหนึ่งคือครู หรือผู้สอน เพราะว่าเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน ตามความหมายเดิมของการศึกษาในทางตะวันตก กล่าวไว้ว่าการศึกษาคือการดึง หรือชักศักยภาพของผู้เรียนออกมา รวมถึงการสร้าง การปลูกความเจริญงอกงามให้กับผู้เรียน ครุณันว่า มีบทบาทสำคัญในการที่จะดึงศักยภาพผู้เรียนออกมา หรือที่จะสร้างและปลูกฝังความเจริญงอกงามให้กับผู้เรียน ครูที่มีความสามารถ ความเชี่ยวชาญในวิชาการ มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ย่อมจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ในสิ่งที่เรียน นอกเหนือจากครูจะต้องมีความรู้ความสามารถในทางการสอนแล้ว ครูที่ดีต้องมีคุณธรรมด้วย ทั้งความรู้และคุณธรรมที่ครูจะต้องมีนี้ เรียกว่าเป็นคุณลักษณะ ซึ่งมีความหมายโดยย่อว่า สิ่งที่บ่งบอกความดี หรือลักษณะประจำตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บทความนี้จะได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูตามหลักพระพุทธศาสนา

ความหมายของครู

คำว่า “ครู” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “ครุ” และ “ครุ” ในภาษาสันสกฤต ในที่นี้จะกล่าวความหมายตามรากศัพท์วิเคราะห์ทางภาษาบาลี คำว่า “ครุ” มีการวิเคราะห์ความหมายไว้ 3 อย่าง คือ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2550: 221)

1) ครติ อุกคจติ อุกคโต ปากโฏ ภาตติ ครุ ผู้ลอยเด่น (คร ชาติ ในความหมายว่าลอยขึ้น อู ปัจจัย)

2) ครติ สิญจติ สิสเสสุ สินหนติ ครุ ผู้หลังความรักในหมู่ศิษย์ (คร ชาติ ในความหมายว่าไหลไป อู ปัจจัย)

3) คิริติ สิสเสสุ สินหน วมตติ ครุ ผู้คายความรักในหมู่ศิษย์ (คิริ ตู ในความหมายว่าคาย, หลัง, อู ปัจจัย ลบ อี)

สมควร เหล่าลาภะ ได้กล่าวถึงธาตุแท้ของครู คือสภาพที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นครู มี 3 ธาตุ ดังต่อไปนี้ 1) ครุ ชาติ ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งความหนัก 2) คร ชาติ ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งการยกย่อง และ 3) คิริ ชาติ ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งเสียง (สมควร เหล่าลาภะ, 2542 : 99-102)

1) ครุ ชาติ ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งความหนัก

ครู คือบุคคลผู้ทรงไว้ซึ่งความหนักไว้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) สัตถุคารวตา ได้แก่ หนักในพระศาสนา ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจังมองเห็นคุณค่าและความสำคัญ เอาใจใส่ในพระบรมศาสดาของศาสนาที่ตนนับถือ ด้วยความเคารพสักการบูชาอย่างยิ่ง ทั้งด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ ศาสดาของทุกศาสนาดำรงพระองค์เป็น ครูฐานีบุคคลคือบุคคลผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพสูงสุด ในความหมายโดยรวม ก็คือบุคคลผู้เป็นครูไม่ว่าจะนับถือพระศาสนาใด นอกจากจะเคารพบูชาพระศาสดาของตนแล้ว ย่อมไม่ดูหมิ่นเกลียดชังยุยงส่งเสริมให้เกิดการ

ดูหมิ่นเกลียดชังพระบรมศาสดาของศาสนาอื่น จนก่อให้เกิดความแตกแยกเกลียดชังกันระหว่างศาสนา

(2) อัมมคารวตา ได้แก่ นักในพระธรรม ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญเอาใจใส่ในการศึกษาปฏิบัติธรรมสร้างความรู้ ความงาม ความดี และความจริง ตามหลักพระศาสนาที่ตนนับถือ ด้วยการน้อมนำพระธรรมคำสั่งสอนมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ยึดมั่นในความรู้ ความงามความดี และความจริง ตามหลักธรรมของพระศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

(3) สังฆคารวตา ได้แก่ นักในพระสงฆ์ ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญ เอาใจใส่พระสงฆ์หรือนักบวช นักสอนศาสนา นักเผยแผ่ธรรมในพระศาสนาที่ตนนับถือ ด้วยการเข้าไปหา ปรีกษา สนทนาธรรม และบำรุงด้วยปัจจัย 4 ตามสมควร

ความหนัก 3 ประการข้างต้นนี้ สำหรับครูผู้เป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว ก็คือการแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจังมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของ “พระรัตนตรัย” นั่นเอง

(4) ลีลาคารวตา ได้แก่ นักในการศึกษา ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญเอาใจใส่ในการศึกษาอย่างเต็มตัว เต็มใจ เต็มความรู้ เต็มความสามารถ เต็มกำลังและเต็มสติปัญญา ด้วยการค้นคว้าศึกษาวิเคราะห์ และวิจัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาตน พัฒนาคณะ และพัฒนางานอย่างดีที่สุด

(5) อัปมาทคารวตา ได้แก่ นักในความไม่ประมาท ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญ เอาใจใส่ในความไม่ประมาท คือไม่พลั้งเผลอ เล่นเล่นมั่วเมาในลาภยศ สรรเสริญ สุข ไม่ประมาทในอาชีพครู และในความเป็นครูของตน หมั่นดูแลรักษาระเบียบวินัย และจรรยาบรรณของครูอย่างเคร่งครัด ระวังระวังอย่างให้เกิดสภาพที่เรียกว่า “ภูมิคุ้มกันบกพร่อง” ในความเป็นครูของตน

(6) ปฏิสันถารคารวตา ได้แก่ นักในการต้อนรับ ครูต้องแสดงความเคารพอย่างหนักแน่นจริงจัง มองเห็นคุณค่าและความสำคัญ เอาใจใส่ในการต้อนรับหรือการปฏิสันถาร ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกศิษย์ ความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อแม่ ผู้ปกครองของลูกศิษย์ ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและสังคม ด้วยการปฏิสันถาร 2 อย่างคือ (1) อามิสปฏิสันถาร ได้แก่ การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ (2) ธรรมปฏิสันถาร ได้แก่ การต้อนรับด้วยธรรม ด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยน้ำใจไมตรี สามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนและสังคมได้อย่างดี เมื่อยามมีปัญหาที่ไม่นิ่งดูดาย เข้าไปช่วยเหลือตามความเหมาะสม

ครูเป็นบุคคลผู้ทรงความหนักไว้ 6 ประการ ดังกล่าวมานี้จึงได้ชื่อว่า “ครู”

2) คร ธาตุ ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งการยกย่อง

ครู คือบุคคลผู้ทรงไว้ซึ่งการยกย่อง ได้แก่ การส่งเสริมเพิ่มพูน ยกระดับความเป็นคนให้สูงขึ้น ดีขึ้น ด้วยความรู้ ความงาม ความดี และความจริง ด้วยการปั้นคน สร้างคน และพิมพ์คน ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ

ครู คือผู้ยกย่องลูกศิษย์ให้เด่น ดัง และดี ในทุกที่และทุกทิศ ไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมลูกศิษย์ให้ตกต่ำในทุกที่ทุกสถาน และตลอดกาลทุกเมื่อ ดังนั้น ครูจึงทำหน้าที่ยกย่อง 2 ประการ คือ (1) ทำของเสียให้เป็นของสวย เรียกว่า **Recycle** (2) ทำของด้อยให้เป็นของเด่น เรียกว่า **Reengineering**

3) ครู ิธาคู ใ้แก่สภาพที่ทรงไว้ซึ่งเสียง

ครู คือบุคคลผู้ทรงไว้ซึ่งเสียงพูด บอกกล่าว ชี้แจงแสดง เปิดเผย แนะนำลูกศิษย์ด้วยเสียงแห่งธรรม (Voice of Dhamma) ด้วยการพร้าสอนและสั่งสอนให้ลูกศิษย์เกิดความรู้ ความงาม ความดี และความจริง ครูเป็นบุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง “ผู้พูดคนแรก” ในโลกสำหรับลูกศิษย์ เริ่มตั้งแต่ครูในครอบครัว คือพ่อแม่ ซึ่งเป็นครูคนแรกของลูก (บุรพาจารย์) และครูในโรงเรียน ซึ่งได้รับการยกย่องว่า “แม่พิมพ์ของชาติ”

ความหมายของครู นอกจากจะสามารถศึกษาได้ตามรูปศัพท์แล้ว ยังสามารถศึกษาความหมายของครูได้จากแหล่งต่าง ๆ ได้อีก ดังจะนำมากล่าวดังนี้ (ยนต์ ชุมจิต, 2546 : 148-150)

1) ความหมายดั้งเดิมของครู

พระธรรมโกศาจารย์หรือพุทธทาสภิกขุ ได้อรรถาธิบายความหมายของ “ครู” ไว้ว่าในสมัยโบราณ คำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมาก “ครูเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ” และนำวิญญาณไปสู่คุณธรรมชั้นสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะครูเป็นผู้ควรเคารพหรือมีความหนักที่เป็นหนักอยู่เหนือศิระะ เป็นเจ้าเหนืออยู่เหนือศิระะคนทุกคน (พุทธทาสภิกขุ, 2529 : 92) จากความหมายนี้ จึงพอสรุปได้ว่า คำว่าครูนั้นคือ “ผู้ปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์ เพื่อนำศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง” คำว่า “วิญญาณ” ในที่นี้ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดนั่นเอง

2) ความหมายของครูจาก Dictionary of Education

ในหนังสือ Dictionary of Education ของ Carter V. Good ได้ให้ความหมายของครูไว้หลายนัยด้วยกัน ดังนี้

(1) ครู คือบุคคลที่ทางราชการจ้างไว้เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำหรืออำนาจการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนักเรียนหรือนักศึกษาในสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะป็นของรัฐหรือเอกชน

(2) ครูคือบุคคลที่มีประสบการณ์หรือมีการศึกษามากหรือดีเป็นพิเศษ หรือมีทั้งประสบการณ์และการศึกษาดีเป็นพิเศษในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ที่สามารถช่วยทำให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเจริญงอกงามและพัฒนาก้าวหน้าได้

(3) ครูคือบุคคลที่สำเร็จหลักสูตรวิชาชีพจากสถาบันฝึกหัดครู และการฝึกอบรมนั้นได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการโดยการมอบประกาศนียบัตรทางการสอนให้แก่บุคคลนั้น

(4) ครูคือผู้ที่สั่งสอนอบรมคนอื่น ๆ (Good Carter V., 1973 : 586)

3) ความหมายของคำว่าครูตามทัศนะของบุคคลอื่น ๆ

เปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ดังนี้ (1) ผู้มีความหนักแน่น (2) ผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์ (3) ผู้สั่งสอน (เปลื้อง ณ นคร, 2516 : 89) สอดคล้องกับความเห็นของมานิต มานิตเจริญ ที่ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ดังนี้คือ (1) สั่งสอนศิษย์ (2) ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ (3) เครื่องเตือนใจ เช่น ผิดเป็นครู (มานิต มานิตเจริญ, 2519 : 195)

พันเอกปิ่น มุกขนันต์ ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ในหนังสือ “มงคลชีวิต” ว่า คำว่า “ครู” หรือ “ครู” นี้ ซึ่งแปลงไปเป็น “คารวะ” แต่เดิมแปลว่า หนักก็จริง แต่ความหมายไม่ค่อยสู้ดีนัก ถ้าจะแปลให้ตรงความหมายจะต้องแปลว่า “ตระหนักรู้” เพราะคำว่า “หนัก” เฉย ๆ นั้นมันชวนให้โยนทิ้ง ส่วนคำว่า “ตระหนักรู้” หมายถึงการเอาใจจดจ่อหรือใส่ใจ ชวนให้เดินเข้าหา ชวนให้รับไว้ ความตระหนักรู้ซึ่งเป็นความหมายของ “คารวะ” นั้น หมายถึงตระหนักรู้ในความดีอันมีอยู่ในตัวคนอื่นและในสิ่งอื่น คุณความดีที่มีอยู่ในตัวคนใดหรือในสิ่งใดก็ตาม ถ้าเราไปใส่ใจสนใจ ปลงในคนนั้นสิ่งนั้น เรียกว่า ตระหนักรู้ในความดี ความตระหนักรู้ในความดีนี้แหละที่เป็นเนื้อแท้ของคารวะหรือความเคารพ จากความหมายของคำว่า “ครู” ตามทัศนะนี้ ทำให้พอสรุปความได้ ดังนี้

(1) “ครู” ที่แปลว่าหนัก นั้น หมายถึง คนที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องผ่านการศึกษเล่าเรียนมาอย่างหนัก เมื่อต้องสอนนักเรียนก็ต้องรับภาระอันหนัก กล่าวคือ ต้องหนักที่กายและหนักที่จิตใจ หนักที่กาย หมายความว่า ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอเพื่อหาความรู้ใหม่ ๆ มาสอนศิษย์ให้มีความรู้ทันโลกทันเหตุการณ์ ในขณะที่สอนศิษย์ก็ต้องคอยตรวจสอบประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่กล่าวว่าหนักที่จิตใจด้วยนั้น หมายความว่า ผู้ที่มีวิญญูญาณความ เป็นครูจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ในความทุกข์สุขของศิษย์อยู่ตลอดเวลา ยามใดศิษย์ของตนเจ็บป่วยหรือได้รับความเดือดร้อนใด ๆ ผู้เป็นครูก็พลอยทุกข์ใจหนักใจไปด้วยอย่างนี้ เป็นต้น

(2) ครู ที่แปลว่าตระหนักรู้ นั้น หมายถึง การตระหนักรู้ในคุณงามความดีของครูที่ได้สั่งสมไว้ ผู้ที่เป็นศิษย์ทุกคนควรน้อมกายน้อมใจเข้าไปแสดงความเคารพหรือศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพ เป็นต้น

3) ความหมายของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ตามมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นิยามความหมายของคำว่าครูว่า “ครู” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2543 : 4) ตามกฎหมายนี้ ครูมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ (1) ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ (2) ทำการสอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน (3) เป็นบุคลากรวิชาชีพ

เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ครู” ยิ่งขึ้น จึงขอสรุปความหมายของคำว่า “ครู” เฉพาะประเด็นสำคัญ ดังนี้ (1) คำว่า “ครู” มาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า “ครุ-คุรุ” หรือจากภาษาสันสกฤต

ว่า “ครู” ซึ่งเป็นรากศัพท์เดิมของคำว่า “คารวะ” แผลงไปเป็นเคารพ (2) การคารวะหรือเคารพ หมายถึง การตระหนัก ซึ่งหมายถึงการเอาใจจดจ่อในความดีอันมีอยู่ในตัวคนหรือสิ่งของ ครูเป็นผู้ตระหนัก โดยใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งที่ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ครม-มิครม และเป็นบุคคลที่ศิษย์ควรตระหนัก (3) คำว่า ครูในสมัยโบราณ หมายถึงเป็นผู้นำทาง หรือเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญานของศิษย์ เพื่อนำศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง และมักใช้กับผู้สอนที่เป็นฆราวาส (4) ปัจจุบันคำว่า “ครู” หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพอย่างหนึ่งทำหน้าที่สอนคน คือเป็นผู้สั่งสอนศิษย์หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ และจะใช้กับผู้ที่ทำการสอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนระดับต่ำกว่าปริญญา

คุณลักษณะของครูตามแนวคิดวิทยา

คุณลักษณะของครูที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครูโดยตรง นั่นคือเรื่องการสอน หรือปฏิบัติงานสอนในสถานศึกษา คุณลักษณะที่สำคัญของครูแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะด้านประชนาพิสัย (Cognitive Characteristics) และคุณลักษณะด้านวิภาววิสัย (Affective Characteristics) รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต กล่าวถึงรายละเอียดของ 2 คุณลักษณะนี้ไว้ ดังนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2535 : 94-97)

1) คุณลักษณะด้านประชนาพิสัย (Cognitive Characteristics)

ในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของบุคคลนั้น นักวิจัยได้พบความแตกต่างถึงวิธีการที่คนเราได้รับความรู้ คุณลักษณะส่วนตัวเหล่านี้ หมายถึงรูปแบบของการได้รับความรู้หรือที่เรียกว่าเป็น “ลักษณะด้านประชนาพิสัย” คุณลักษณะด้านประชนาพิสัยจะเกี่ยวข้องกับรูปแบบของการได้มาซึ่งความรู้มากกว่าการได้รับความรู้ในเนื้อหาวิชาการสื่อการเรียนการสอน บุคคลที่มีลักษณะต่างกันจะใช้ยุทธวิธีที่แตกต่างกันในงานหรือปัญหาชนิดเดียวกัน คุณลักษณะทางด้านประชนาพิสัยจะมี อิทธิพลต่อขอบเขตของพฤติกรรมอย่างกว้างขวาง แนวความคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของการปฏิบัติหน้าที่ทางด้านประชนาพิสัยที่สำคัญคือ ความมีอิสระในการปฏิบัติงาน และระดับของความคิด

(1) ความมีอิสระในการปฏิบัติงาน (Field Independence)

ความมีอิสระในการปฏิบัติงานจะเกี่ยวข้องกับระดับความแตกต่างกันของแต่ละบุคคล ในการอาศัยคำแนะนำภายนอกเมื่อได้รับการร้องขอให้ทำการพิจารณาตัดสินสถานการณ์ที่ซับซ้อน เวลาแก้ปัญหาใด ๆ บุคคลที่มีอิสระในการปฏิบัติงานสูง จะอาศัยคำแนะนำภายในมากกว่าคำแนะนำจากภายนอก และจะมีอิสระจากเรื่องจุกจิกกวนใจที่ไม่เกี่ยวข้องกับงาน ส่วนคนที่ไม่มีความมีอิสระในการปฏิบัติงานจะอาศัยองค์ประกอบทางปัจจัยแวดล้อมในการพิจารณาตัดสินเรื่องใด ๆ บุคคลที่มีความมีอิสระในการปฏิบัติงานจะมีความเข้าใจอย่างแท้จริง มีความอ่อนไหวต่อระบบของสังคมและระหว่างบุคคลน้อยกว่า และจะได้รับแรงจูงใจจากแรงกดดันหรือความพอใจจากเพื่อนน้อยกว่า ส่วนทางด้านการเรียนรู้ บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าว จะชอบทางด้านนามธรรมมากกว่า ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่ไม่มีความมีอิสระใน

การปฏิบัติงาน จะได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากปัจจัยแวดล้อมที่มีความโน้มเอียงที่จะมองดูบุคคลอื่นในการกำหนดเป้าหมายและค่านิยมให้แก่ตน และถือเอาประโยชน์มากกว่าจากการเสริมกำลังภายนอก

(2) ระดับของแนวความคิด (Conceptual Level)

ฮันท์ (Hunt) ได้แสดงให้เห็นลักษณะระดับแนวความคิดไว้ว่า เป็นลักษณะของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ทั้งความซับซ้อนทางด้านประชานพิสัย (การมองเห็นความแตกต่างการรู้จักวิเคราะห์และบูรณาการ) และวุฒิภาวะทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (การเพิ่มความรับผิดชอบต่อตนเอง) บุคคลที่มีระดับแนวความคิดที่สูงกว่า จะมีความซับซ้อนทางโครงสร้างมากกว่ามีความสามารถรับผิดชอบต่อการกระทำมากกว่า และที่สำคัญที่สุด จะมีความสามารถที่จะปรับเปลี่ยนตามความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมมากกว่าบุคคลที่มีระดับแนวความคิดต่ำกว่า

ตามทฤษฎีทางระบบแนวความคิดของ ฮาร์วี ฮันท์ และชโรเดอร์ (Harvey, Hunt and Schroder) ได้กำหนดไว้ว่า การพัฒนาแนวความคิดของบุคคลเป็นการยอมรับเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าตามธรรมชาติในสองด้าน คือความสามารถในการครอบครองสาระความรู้หรือการทำความเข้าใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (การ บูรณาการความซับซ้อน) และความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ๆ

นอกจากนี้ ฮันท์ และจอยซ์ (Hunt and Joyce) ได้ศึกษาพบว่า ครูที่มีระดับแนวความคิดสูงจะเป็นบุคคลที่มีการพึงพาอาศัยกัน (นั่นคือเต็มใจที่จะช่วยนักเรียนให้เข้าใจทฤษฎีและเข้าใจตนเอง) ในวิธีการสอนของพวกเขาดีกว่าครูที่มีระดับแนวความคิดต่ำ ส่วนแรธบอน (Rathbone) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีระดับแนวคิดต่ำจะมีผลกระทบต่อวิธีการสอนของครู คือทำให้ครูต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตนเสียใหม่ ในทางตรงกันข้าม เมื่อครูต้องเผชิญกับนักเรียนที่มีระดับแนวความคิดสูง ครูมีแนวโน้มที่จะเข้าใจและปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อส่งเสริมกำลังใจให้นักเรียนเข้าใจตนเอง

2) คุณลักษณะด้านวิภาววิสัย (Affective Characteristics)

คุณลักษณะทางด้านวิภาววิสัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่สำคัญของครูที่จะนำมาอธิบายในที่นี้คือ เจตคติ ความคาดหวัง และความกังวลห่วงใย

(1) เจตคติ (Attitude) คานและวีสส์ (Khan and Weiss) กล่าวว่า ถึงแม้ว่าเจตคติจะมีค่านิยมที่แตกต่างกัน แต่ความเหมือนกันแสดงให้เห็นโดยข้อเท็จจริงที่ว่า “เจตคติเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเลือกและบูรณาการทางการเรียนรู้และประสบการณ์เป็นความประสงค์ที่ถาวรซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นการตอบสนองที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะเป็นผลกระทบทางบวกหรือทางลบต่อสังคม”

ลอรี (Loree) ชี้ให้เห็นว่า การสืบค้นเจตคติของครูที่เกี่ยวข้องกับตัวเองเกี่ยวกับนักเรียนและที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญของการพัฒนาครู โดยปกติแล้ว ครูทุกคนมิได้มีเจตคติต่อตนเอง ต่อนักเรียน และต่อการเรียนการสอนเหมือน ๆ กัน งานวิจัยของไรอันส์ (Ryans) ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของครูจะสนับสนุนคำกล่าวข้างต้นนี้ กล่าวคือ ไรอันส์ได้ตรวจสอบเจตคติของ

ครูที่มีต่อนักเรียน ผู้บริหาร บุคลากรทางการนิเทศ ผู้ปกครองนักเรียน และการปฏิบัติงานทางการสอน จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้สังเกตเห็นแนวโน้มในเจตคติบางอย่างของครู ดังต่อไปนี้

1) ครูประถมศึกษามีเจตคติต่อนักเรียน ผู้บริหาร เพื่อนครู และบุคลากรในโรงเรียนดีกว่าเจตคติของครูมัธยม

2) ครูที่ได้รับการพิจารณาจากผู้บริหารโรงเรียนว่ามีความสำคัญ จะมีเจตคติต่อนักเรียนดีกว่าครู ซึ่งได้รับการพิจารณาว่าไม่ค่อยสำคัญหรือยังไม่น่าพึงพอใจ

3) เจตคติของครูมัธยมที่มีประสบการณ์สูงกว่า มีแนวโน้มว่าจะมีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหาร แต่ค่อนข้างจะมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนน้อยกว่ากลุ่มครูที่มีประสบการณ์กลุ่มอื่น ๆ

4) ครูสตรีในโรงเรียนมัธยมมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนมากกว่า แต่ในโรงเรียนประถมศึกษา มีแนวโน้มว่าครูชายจะมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนมากกว่าครูสตรี

5) ครูผู้ซึ่งได้รับการพิจารณาตัดสินว่าเป็นบุคคลที่ให้ความอบอุ่น มีความเข้าใจ และกระตุ้นเร้าเร้า นักเรียนได้มากกว่า จะมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนและผู้บริหาร

6) การแสดงแง่คิดทางการศึกษาของครูมัธยม มีแนวโน้มที่จะยึดถือระเบียบประเพณีหรือศุลยการเรียน ขณะที่ครูประถมศึกษาต้องอาศัยคำแนะนำมากกว่า

7) ครูที่ได้รับการพิจารณาตัดสินว่าเป็นบุคคลที่ให้ความอบอุ่นมากกว่าและเข้าใจพฤติกรรมในห้องเรียนของตน จะแสดงแง่คิดทางการศึกษาตามความคิดเห็นของตนเองได้ดีกว่า

เจตคติที่แตกต่างกันของครูไม่เพียงแต่จะทำให้ครูต้องมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน แต่ยังผลต่อปฏิสัมพันธ์และค่านิยมของนักเรียนอีกด้วย ดังที่ เดลลา เปียนา และเกจ (Della Piana and Gage) ได้ยืนยันว่า ความรู้สึกในทางบวกของนักเรียนที่มีต่อครูสามารถพิจารณาได้ โดยค่านิยมของตัวนักเรียน รวมถึงเจตคติของครู ผลของการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ครูที่มีเจตคติที่ดีจะทำให้นักเรียนชอบมากกว่า อย่างไรก็ตาม เจตคติของครูสามารถได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยใช้กระบวนการทางการศึกษาอบรม

(2) ความคาดหวัง (Expectations) ความคาดหวังเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับเจตคติของครูที่มีต่อนักเรียน กล่าวคือ ครูที่มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนมักจะมี ความคาดหวังให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ในทางการเรียนสูง ในทางตรงกันข้าม ครูที่มีความคาดหวังต่ำมักจะเป็นผู้ที่มีเจตคติต่อนักเรียนในระดับต่ำด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับความคาดหวังก็คือ จะต้องเข้าใจว่าอะไรคือเครื่องแสดงถึงความคาดหวังของครู ความคาดหวังของครูมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของครูและต่อพฤติกรรมของนักเรียนหรือไม่

การ์เนอร์และบิง (Garner and Bing) ได้เสนอแนะว่า ความคาดหวังของครูที่แตกต่างกันจะทำให้พฤติกรรมของครูมีความแตกต่างกัน และผลที่ตามมาก็จะทำให้พฤติกรรมของนักเรียนแตกต่างกัน ซึ่งอาจจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอยู่ในระดับที่แตกต่างกันด้วย

(3) ความกังวลห่วงใย โดยปกติแล้ว ครูมักจะมี ความกังวลห่วงใยและความวิตกกังวลนานาประการ ทั้งนี้เพราะครูได้รับผลกระทบจากความกดดันหลาย ๆ ทาง เช่น จากนักเรียน จากผู้ปกครอง

และจากชุมชนทั่วไป ซึ่งหวังให้ครูเป็นผู้มีความรอบรู้ทันกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน พยายามใช้ยุทธวิธีในการสอนต่าง ๆ และมีพลังงานอย่างเพียงพอเหลือไว้เพื่อ “ให้ความสนใจ” ต่อนักเรียนและคนทุก ๆ คน ถึงแม้ว่าบ่อเกิดของความกังวลห่วงใยจะมีมาก แต่ดูเหมือนว่าความกังวลห่วงใยของครูจะเกี่ยวข้องกับระดับประสบการณ์ของครูมากกว่าอย่างอื่น

สำหรับความกังวลห่วงใยและความวิตกกังวลของครูนี้ ฟูลเลอร์ (Fuller) ได้เสนอแนวคิดเชิงพัฒนาการของความกังวลห่วงใยของครูออกเป็น 3 ช่วงระยะเวลาคือ 1) ก่อนการสอน 2) เมื่อเข้าสอนใหม่ ๆ 3) เมื่อทำการสอนไปเป็นระยะเวลานาน ช่วงระยะก่อนการสอนเป็นช่วงของการเตรียมเป็นครู ซึ่งนักศึกษาครูยังไม่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักเรียนอย่างแท้จริง ในช่วงนี้ นักศึกษาครูยังไม่ค่อยมีความรู้สึกวิตกกังวลเกี่ยวกับงานสอนมากนักเพราะยังไม่มีประสบการณ์ตรง บทบาทของครูในช่วงนี้ยังเป็นบทบาทของนักศึกษามากกว่าบทบาทของครูชั้นวิชาชีพ ช่วงระยะเวลาของความวิตกกังวลจะเกิดขึ้นเมื่อเริ่มทำการสอนใหม่ ๆ ความรู้สึกของครูใหม่ยังไม่มีประสบการณ์ทางการสอน ส่วนใหญ่มักจะเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับความไม่แน่ใจในการจัดการในห้องเรียน เกิดความกังวลว่าตนเองไม่สามารถที่จะควบคุมชั้น สงสัยว่าตนเองยังไม่มี ความชำนาญมากพอในเนื้อหาวิชา และกลัวการประเมินจากผู้นิเทศ เป็นต้น เมื่อทำการสอนไปเป็นระยะเวลานานทำให้ครูเป็นครูที่มีประสบการณ์มาก ความวิตกกังวลของครูในช่วงนี้จะเกี่ยวข้องด้วยการมุ่งมั่นในตัวนักเรียนและความมั่นคงในวิชาชีพมากกว่าอย่างอื่น

คุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนา

ก) คุณลักษณะของครูตามกรอบพุทธคุณ 9 ประการ

หากจะกล่าวถึงคุณลักษณะของครูตามแนวพระพุทธศาสนาแล้ว ควรกล่าวถึงพระพุทธเจ้าในฐานะพระบรมครู ผู้สั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้แจ้งเห็นจริงในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับพุทธบริษัท กล่าวได้ว่า ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงได้พระนามว่าเป็น “พระบรมครู” คำว่า “พระบรมครู” (The Noble Teacher) เป็นสำนวนโวหารพิเศษเฉพาะพระพุทธสมัญญานาม ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เดียวเท่านั้นในโลก ไม่มีใครไหนอื่นที่จะคู่ควรใช้คำนี้อีกแล้ว ด้วยพระองค์ทรงมี “พระพุทธคุณ” 9 ประการ ดังต่อไปนี้ (สิริภพ เหล่าลาภะ, 2542 : 24-36)

1) อรหฺ์ ทรงเป็นพระอรหันต์ คำว่า “อรหฺ์” แปลความหมายตามหลักภาษาบาลีได้ 4 ความหมาย ดังนี้ คือ ผู้ห่างไกล ผู้ไม่มีความลับ ผู้ดับสงสาร ผู้ควรแก่การกราบไหว้บูชา (1) ผู้ห่างไกล คือห่างไกลจากกิเลสไม่มีกิเลสแปดเปื้อนปะปนในไตรทวาร เป็นผู้สะอาดสดใสทั้งไตรทวาร ไม่มีความชั่วทั้งกาย ใจ และทางใจ เป็นผู้ห่างไกลทุกข์ ไม่มีทุกข์อะไรที่จะมาย่ำยีพระองค์ได้ (2) ผู้ไม่มีความลับ คือไม่มีความชั่วความทุจริตอันใดที่จะต้องปกปิด ซ่อนเร้น และอับอาย มีความสง่าผ่าเผย งามสามารถตรวจสอบพิสูจน์ความโปร่งใสได้ทั้งไตรทวาร ในทุกที่ทุกสถานและในกาลทุกเมื่อ ทั้งในที่ลับ

และที่แจ้ง ใคร ๆ ไม่อาจขุดคุ้ยก่อนแคะ ดำหนิติเตียนและรังเกียจได้เลย (3) ผู้ดับสงสาร คือไม่มีการ เวียนว่ายตายเกิด หักงล่อของวิญญูสงสารได้แล้ว เป็นอิสระหลุดพ้นจากวงจรของกิเลส กรรมและวิบาก อย่างสิ้นเชิง (4) เป็นผู้ควรกราบไหว้บูชา คือเป็นผู้บริสุทธิ์สูงส่งด้วยความรู้ ความงาม ความดี และความ จริ่ง ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวต่อโลกธรรมใด ๆ คู่ควรอย่างยิ่งกับการเป็นครูสอนทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งหลาย เพราะสอนอย่างไรก็ทำได้อย่างที่สอน เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดในโลก

2) สมมาสมพุทโธ ตรัสรู้ชอบเอง คำว่า “สมมาสมพุทโธ” มีความหมายว่า ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์ เอง โดยไม่มีใครเป็นผู้บอกหรือสอนให้ ทรงทดสอบ ทดลอง ทุ่มเท ทั้งชีวิต ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึง ตรัสรู้ ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา 6 ปี ทรงตรัสรู้ร้อยสี่ 4 คือความจริงอันประเสริฐ ดังต่อไปนี้ (1) รู้ทุกข์ โดยการปฏิบัติต่อทุกข์ด้วยการกำหนดรู้ เรียกว่า “ปริณญาภิจ” (2) รู้สาเหตุแห่งการเกิดทุกข์ โดยการ ปฏิบัติต่อทุกข์สมุทัยด้วยการลด ละ เลิก เรียกว่า “ปหานภิจ” (3) รู้การดับทุกข์ โดยการปฏิบัติต่อ ทุกขนิโรธด้วยการทำให้แจ้ง เรียกว่า “สัจฉิกรณภิจ” (4) รู้วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยการปฏิบัติ ต่อทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ด้วยการฝึกอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า “ภาวนาภิจ”

3) วิชชาจรณสมปนโน ถึงพร้อมด้วยความรู้ดีและความประพฤติดี คำว่า “วิชชาจรณสมปนโน” มีความหมายว่า เป็นผู้มีความรู้จริงและปฏิบัติได้จริง สมบูรณ์ด้วยความรู้ และความประพฤติ ดังต่อไปนี้ (1) มีทิพยจักษุคือตาทิพย์ (2) มีมโนมยิทธิ คือฤทธิ์ทางใจ (3) มีอิทธิวิธี คือแสดงฤทธิ์ได้ (4) มีทิพย โสธ คือหูทิพย์ (5) มีเจตปริยญาณ คือรู้ใจคนอื่น (6) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือระลึกชาติได้ (7) มี จุตูปปาตญาณ คือรู้การเกิด การตาย ของสรรพสัตว์(8) มีอาสวกขยญาณ คือรู้กำจัดกิเลสและหมดกิเลส ทั้ง 8 ประการนี้ เรียกว่า “วิชชา 8” และ (1) สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ (2) สำรวมตา จมูก ลิ้น กาย ใจ (3) รู้จักความพอดีในการแสวงหาอาหาร และบริโภคอาหาร (4) ตื่นตัวอยู่เสมอ กระตือรือร้น (5) เชื่อสิ่งที่มีเหตุผล (6) ละอายบาป (7) สะดุ้งกลัวต่อบาป(8) ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา (9) มีความขยันหมั่นเพียร (10) มีสติสัมปชัญญะ (11) มีปัญญา (12) บรรลุปฐมฌาน (13) บรรลุตติยฌาน (14) บรรลุตติยฌาน (15) บรรลุดตุตถฌาน 15 ประการนี้ เรียกว่า “จรณะ 15”

4) สุคติ เสด็จไปดีแล้ว คำว่า “สุคติ” มีความหมายว่า ไปดี ดังต่อไปนี้ (1) ทรงบากบ้นทำ หน้าที่ของมหาบุรุษของโลกก้าวหน้าเรื่อยไปไม่มีถอยหลัง ไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ยากลำบาก ไปแล้วไป กลับไม่หวนกลับมาสู่กามสุขอีก จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด นี่คือ “ไปดี” (2) เสด็จไปที่ใดก็ทรงทำ ประโยชน์โปรดสัตว์โลกในที่นั้น เพราะไม่ได้ไปเบียดเบียนเขา เมื่อเสด็จจากไปแล้ว ก็มีแต่คนรักและ อาลัย นี่คือ “ไปดี” (3) เสด็จไปที่ใด ก็เกิดสวัสดิภาพและปราศจากอันตราย ไม่ได้รับอุปสรรค และไม่ ถูกประทุษร้ายในการไปในที่นั้น แม้แต่เมื่อเข้าไปสั่งสอนคนดูร้าย สัตว์ดูร้ายและโจรร้าย เป็นต้น นี่คือ “ไปดี” (4) ทรงเป็นอิสระหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส ตัณหวจรกิเลส กรรม และวิบาก ได้เด็ดขาดสิ้น เเชิง ทรงเป็นผู้เหนือโลก นี่คือ “ไปดี” (5) เสด็จดับขันธปรินิพพาน ไม่หวนกลับมาเกิด แก่ เจ็บ ตายอีก (ชีณา ขาติ) ทรงอยู่จบพรหมจรรย์ มีชีวิตประเสริฐสูงสุดแล้ว (วุสิต พุรหมจริย) ทรงทำสิ่งที่ควรทำเสร็จ แล้ว (กต กรณีย) ไม่มีกิจอื่นที่ต้องทำอีกแล้ว นาปริ อิตถตตาย) และทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา

อย่างมั่นคงยั่งยืน เรียกว่าตายตาหลับได้แล้ว ไม่มีห่วงอะไรอีกแล้ว นี่คือ “ไปดี”

5) โลกวิทู ทรงรู้แจ้งโลก คำว่า “โลกวิทู” มีความหมายแปลว่า ผู้รู้แจ้งโลก พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งโลก 3 โลก ดังต่อไปนี้ (1) สัตว์โลก ได้แก่ โลกคือหมู่มสัตว์ทั้งในทศคติภูมิ จำพวกสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน ทั้งในสุคติภูมิ จำพวก มนุษย์ เทวดา และพรหม รวมทั้งสิ้น 31 ภูมิ พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของหมู่มสัตว์เหล่านี้ (2) โอกาสโลก ได้แก่ โลกคือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโลกธาตุต่าง ๆ อันประกอบกันขึ้นจากดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวนหนึ่งหมื่นโลกธาตุ และจักรวาลทั้งจักรวาล นักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยังล้าหลังพระพุทธองค์ประมาณมิได้เลย (3) สังขารโลก ได้แก่ โลกคือสังขารหมายถึง สรรพสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เรียกว่า “เบญจขันธ์” คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณสรุปก็คือ ร่างกายที่ยาววาหนาหยาบ กว้างศอก ของเราประกอบด้วย ส่วนที่เรียกว่า “กาย” กับส่วนที่เรียกว่า “ใจ” หรือ รูปธรรมกับนามธรรม ถูกปรุงแต่งด้วยกิเลส กรรม และวิบาก เป็นที่สั่งสมทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ดำเนินไปตามระบบ และวงจรที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” ด้วยอำนาจแห่งอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งโลกทั้ง 3 แต่ไม่หลงโลก ไม่ติดอยู่ในโลก ทรงอยู่นเหนือโลก และหลุดพ้นไปจากวงจร คือบรรลุมตมทานิพพาน ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในพระธรรมบท ขุททนิกายว่า “สูทั้งหลาย จงมาดูโลกนี้ อันงามวิจิตรตระการตา ดุจราชรถ ที่พวกคนโง่เขลา มัวเมาติดอยู่ แต่พวกคนรู้ หาริตติขังอยู่ไม่”

6) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ คำว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ” มีความหมายแปลว่า พระพุทธองค์ทรงเป็น “สุดยอดของคนที่มีคุณ” ไม่มีใครเหนือกว่า ยอดเยี่ยมกว่าพระองค์อีกแล้ว เพราะมีพุทธวิธีในการฝึกคน ดังต่อไปนี้ (1) อิทธิปาฏิหาริย์ ได้แก่ ทรงฝึกคนด้วยอุบายวิธีอย่างหยาบ เรียกว่า “ปราบแล้วสอน” มี 2 ลักษณะ คือ 1) ใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่าคนนี้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก จำเป็นต้องทำให้เลิกพยศ ลดมานะ ละทิฏฐิ เสียก่อน แล้วจึงสอน เช่นที่ปราบชฎิล 3 พี่น้อง และแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบพวกเดียรฉัตร 2) สอนแต่ทุกข์อย่างเดียว คือสอนเรื่องความชั่วและโทษของการทำความชั่วเท่านั้น ไม่สอนเรื่องความดีเลย เพื่อให้เกิดความละอายความสะดุ้งกลัวต่อความชั่ว เป็นการตีกรอบและสร้างภูมิคุ้มกันไว้เป็นเบื้องต้น อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอุบายวิธีสอนพวกเด็กคือ เด็กเกเร เด็กซ่า หรือสอนโจร สอนนักเลง สอนเจ้าลัทธิ ต้องปราบฤทธิ์เดชะมันก่อนแล้วค่อยสอน (2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ได้แก่ ทรงฝึกสอนด้วยอุบายวิธีทั้งหยาบและละเอียด เรียกว่า “ปลุกแล้วสอน” มี 2 ลักษณะคือ 1) ทรงสอนตรงตามอุปนิสัย พระพุทธองค์จะไปสั่งสอนใคร จักต้องตรวจสอบดูอุปนิสัยใจคอ สันดาน ของคนนั้นก่อนว่า เป็นคนเช่นไร มีเบื้องหน้าและเบื้องหลังเป็นมาอย่างไร มีพฤติกรรมและจริตอย่างไร มีเบื้องหน้าและเบื้องหลังเป็นมาอย่างไร เหมือนหมอตรวจดูอาการของคนไข้ก่อน แล้วให้ยาที่ตรงกับโรคของคนไข้ เช่น สอนเรื่องไฟแก่ชฎิล 3 พี่น้อง เพราะพวกชฎิลบูชาไฟ เป็นต้น 2) สอนทั้งทุกข์และสุคติ คือสอนทั้งความชั่วและความดีควบคู่กันไป ให้อู้อกชะงัดและเกรงกลัวความชั่ว พร้อมทั้งให้เกิดกุศลอันทะนุถนอมในการทำความดีด้วย อาเทศนาปาฏิหาริย์ เป็นอุบายวิธีฝึกคนที่โง่เขลาเบาปัญญา ดุจเด็กที่กำลังนอนหลับ จำเป็นต้องปลุกให้ตื่นแล้วค่อยสอน (3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ได้แก่ ทรงฝึกสอน

คนด้วยอุบายวิธีอย่างละเอียด เรียกว่า “ประเล้าประโลมแล้วสอน” มี 2 ลักษณะคือ 1) สอนตามลำดับ คือฝึกสอนคนไปตามกระบวนการ ตามลำดับและตามขั้นตอน เรียกว่า “อนุบุพพิภพ” หรือ “อนุบุพพิภพพิชชา” ได้แก่ สอนจากหยาบไปหาละเอียด สอนจากใกล้ไปหาไกล สอนจากสิ่งที่มองเห็นไปหาสิ่งที่มองไม่เห็น สอนจากตื่นไปหาหลับ สอนจากชั่วไปหาดี สอนจากโลกียะไปหาโลกุตตระ สอนจากต่ำไปหาสูง เหมือนเดินขึ้นบันไดบ้าน 2) สอนแต่สุคติอย่างเดียว คือฝึกสอนเรื่องความดี และคุณของความดีเท่านั้น จะไม่สอนเรื่องความชั่วเลย เพื่อเร่งเร้าให้กล้าหาญ ชื่นชมยินดี ว่าจะจริงในการทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นอุบายวิธีฝึกสอนฉลาดประเภทคนหัวไวใจสู้ ใฝ่รู้ใฝ่ฝึกฝน เหมือนสอนเด็กที่ตื่นแล้ว ลงมือฝึกสอนได้เลย ไม่ต้องปราบและไม่ต้องปลุกก่อน ด้วยพุทธวิธีการฝึกสอนดังกล่าวมานี้ พระพุทธองค์จึงทรงเป็น “สุดยอดของคนสอนคน” ไม่มีใครยิ่งไปกว่า เหนือกว่าได้ในโลกนี้

7) สตถา เทวมนุสสานํ ทรงเป็นครูสอนของเทวดาและมนุษย์ คำว่า สตถา เทวมนุสสานํ” มีความหมายแปลว่า ทรงเป็นครูของโลก ทั้งของเทวดาและของมนุษย์ เพราะทรงมีความเป็นครูอย่างสมบูรณ์ ดังต่อไปนี้ (1) ไม่สอนเพื่อลาภ พระพุทธองค์ทรงสอนคนโดยไม่เห็นแก่ลาภอาภิส หรือสินจ้างรางวัลใด ๆ เพราะพระองค์ละทิ้งสิ่งเหล่านี้มาหมดแล้ว แม้แต่ราชสมบัติดุจดั่งน้ำลายทิ้ง (2) สอนด้วยเมตตา พระพุทธองค์ทรงตั้งเมตตาจิตไว้เบื้องหน้า สอนคนอื่นโดยไม่มุ่งอาภิส ลาภผล ส่วนตนใด ๆ แต่มุ่งให้คนถูกสอนเกิดความสุข และพึ่งตนเองได้ (3) สอนตามธรรม พระพุทธองค์ทรงสอนคนตามธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ตกอยู่ในความลำเอียงเพราะความรัก ความเกลียด ความกลัวและความหลง ที่เรียกว่า “อคติ 4” (4) สอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง พระพุทธองค์ทรงเป็นครูที่ว่า “ยถาวัตติ ตถากาโร” คือพูดอย่างใด ทำได้อย่างนั้น สอนคนอื่นอย่างไร ตนเองก็ทำได้อย่างนั้นด้วย เรียกว่า “เป็นคนปากกะใจตรงกัน” มีความรู้ดีและความประพฤติดีด้วย พระองค์จักไม่สอนในสิ่งที่ทำไม่ได้เด็ดขาด เรียกว่า “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นต้นแบบ” (5) สอนด้วยวิธีที่ฉลาด พระพุทธองค์ทรงมีหลักในการสอนนานาประการ ฉลาดที่จะยกย้ออุบายวิธีสอนไปต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับจริตอุปนิสัยใจคอของบุคคล ผลสำเร็จของการสอน เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง และจุดประทีปในที่มืด ปรากฏแก่บุคคลผู้รับการสอนเสมอเหมือนกันตามลำดับ (6) สอนอย่างไม่ปิดบัง พระพุทธองค์ทรงสอนคนโดยไม่หวงความรู้ ไม่ปิดบังความรู้ ทรงสอนหมด สอนมาก สอนเต็มที่ โดยไม่กลัวว่าศิษย์จะติกว่าครู หรือศิษย์จะคิดล้างครู เรียกว่า “แบมือสอน” (7) สอนสิ่งที่ควรรู้ พระพุทธองค์จะทรงสอนสิ่งที่ควรรู้เท่านั้น จะไม่สอนสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับการสอน ดังที่ตรัสถามหมู่ภิกษุว่า “ไปไม้ในกำมือ กับไปไม้ในปา จำนวนไหนมากกว่ากัน” หมายความว่า สิ่งที่พระพุทธองค์รู้นั้นมีมากมายเหมือนไปไม้ในปา แต่สิ่งที่นำมาสอนมีเพียงเล็กน้อย เสมือนไปไม้ในกำมือ โดยสรุป ก็คือทรงสอนสิ่งที่ควรรู้ คือทุกข์และการดับทุกข์เท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นต่อชีวิตจริง ๆ

8) พุทโธ ทรงเป็นผู้รู้ คำว่า “พุทโธ” มีความหมายแปลได้ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และผู้ปลุกคนอื่นให้ตื่น ดังต่อไปนี้ (1) ผู้รู้ คือรู้สิ่งที่ควรรู้ รู้จริง และรู้แจ้ง สิ่งใดที่รู้แล้ว จะกลับคืนมาเป็นไม่รู้ไม่มี สิ่งใดที่รู้จริง จะกลับคืนมาเป็นไม่รู้จริงไม่มี สิ่งใดที่รู้แจ้งจะกลับคืนมาเป็นไม่รู้แจ้งไม่มี สรุปแล้วก็คือ ไม่

หวนกลับมาสู่ความไม่รู้อีกเด็ดขาด (2) ผู้ตื่น คือตื่นจากหลับ หลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ได้แล้ว จะไม่หวนกลับไปหลับอีก ตื่นอย่างสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา มีดวงตาเห็นธรรมหรือ “ธรรมจักขุ” ตลอดไป (3) ผู้ปลุก คือตนเองตื่นจากความหลับแล้วก็ทรงมีเมตตาปลุกคนอื่นให้ตื่นด้วย ตื่นจากความหมกมุ่นมัวเมาในกามสุข และตื่นจากการจมปลัก ดักดานในความทุกข์ ท้อแท้ หดหู่ เศร้าหมองในชีวิต ที่เต็มไปด้วยความมืดบอด คืออวิชชา (4) ผู้เบิกบาน คือทรงพ้นแล้วจากสัตว์โลก โลกาสโลก และสังขารโลก ไม่มีอะไรมาขังขี้พระองค์ได้อีก ดุจดอกบัวเบ่งบานยามต้องแสงตะวัน สดใส สดชื่น อยู่ตลอดเวลา ไม่ห่อเหี่ยวอีกแล้ว บริสุทธิโปร่งใสเต็มที่

9) ภควา ทรงเป็นผู้เผยแผ่ธรรม คำว่า “ภควา” มีความหมายแปลได้ว่า ผู้เผยแผ่ธรรม ผู้หักงกกรรม ผู้บังคับตนเอง เสพวิมุตติรส ผู้ควบคุม และผู้มีโชคดี ดังต่อไปนี้ (1) ผู้เผยแผ่ธรรม พระพุทธองค์ ทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อเวไนยสัตว์ ตัดสินพระทัยเผยแผ่ธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง เข้าใจยาก เพื่อไถ่ถอนสรรพสัตว์ออกจากทุกข์ ด้วยการนำมาบัญญัติ ตั้งแยกแยะ เปิดเผย ทำให้ตื่น ใฝ่ใจต่อการเข้าใจ ทำให้มีผู้บรรลุตามธรรมเป็นจำนวนมาก (2) ผู้หักงกกรรม พระพุทธองค์ทรงหักล้าง ทำลายงกกรรมการเวียนว่ายตายเกิดได้แล้ว จักไม่เกิด แก่ เจ็บ ตายอีกแล้ว จักไม่มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส อีกแล้ว สิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงแล้ว (3) ผู้บังคับตนเอง พระพุทธองค์ทรงเอาชนะตนเองได้เด็ดขาดแล้ว จักไม่หวนกลับมาเป็นผู้พ่ายแพ้อีก ผู้ชนะตนเองได้ก็คือผู้ชนะที่แท้จริง เป็นชัยชนะที่ไม่มีวันแพ้อีกแล้ว (4) ผู้เสวยวิมุตติรส พระพุทธองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ทรงเสวยวิมุตติรส ซึ่งเป็นรสแห่งพระนิพพาน มีเพียงรสเดียวเท่านั้น ดุจดมหาสมุทรที่มีรสเค็มเพียงรสเดียว ฉะนั้น (5) ผู้ควบคุม พระพุทธองค์ทรงเป็นบุคคลที่ใคร ๆ ควบคุมหา คบค้าสมาคม ทรงเป็นกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นยอดสหายแห่งสหาย เป็นมหามิตรแห่งมิตร ไม่เป็นภัยต่อใคร ๆ ที่คบหา ผู้คบหาได้รับประโยชน์สุขจากพระองค์อย่างเต็มเปี่ยมไม่บกพร่อง ทรงเป็น “มิตรแท้” ของทุกคน (6) ผู้มีโชคดี พระพุทธองค์ทรงเป็นบุคคลผู้มีโชคดี อยากรมีอะไรก็มี อยากรได้อะไรก็ได้ อยากรเป็นอะไรก็ได้เป็น สมปรารถนาทุกอย่าง เพราะการสร้างบารมีของพระองค์เองเป็นแรงบันดาลให้ ทำยที่สุดทรงบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ...สมเด็จพระบรมครูของพวกเราได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานกว่า 2500 ปีมาแล้ว ทิ้งไว้แต่ “พระธรรมวินัย” ไว้เป็นครูของพวกเรา

ข) คุณลักษณะของครูตามกรอบกัลป์ยามิตตธรรม 7 ประการ

คุณลักษณะของครูไทยตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็คือคุณลักษณะของครูดีตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ความจริงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทุกหมวดหมู่ ครูอาจารย์หรือบุคคลทั่วไปสามารถนำยึดถือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม สำหรับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับครูมากที่สุดและถือว่าเป็น “คุณธรรมพื้นฐานของความเป็นครู” หรือ “คุณลักษณะของครูดี” หลักธรรมหมวดนี้คือ “กัลป์ยามิตตธรรม” ซึ่งมีอยู่ 7 ประการ ดังนี้

1) ปีโย – น่ารัก หมายความว่า บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่น่ารัก ศิษย์ได้พบเห็นแล้ว รู้สึกอยากเข้าไปพบหาปรึกษาไต่ถาม สบายใจเมื่อได้พบปะพูดคุยกับครูอาจารย์ผู้นั้น การกระทำตนให้เป็นที่น่ารักของศิษย์นั้นไม่ใช่การที่ครูไม่ยอมว่ากล่าวตักเตือนเมื่อศิษย์ทำสิ่งใดผิดพลาด ตรงกันข้าม จะต้องทำหน้าที่ของครูให้สมบูรณ์ตลอดเวลา นั่นคือ หากศิษย์คนใดกระทำไม่ถูกต้อง ครูจะต้องคอยชี้แนะ ตักเตือน ห้ามปรามมิให้ศิษย์กระทำสิ่งนั้น ๆ

สำหรับแนวทางการกระทำตนให้เป็นที่รักของศิษย์นั้น สามารถกระทำได้ดังนี้ มีเมตตาหวังดีต่อเด็กเสมอ ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่บึ้งตึงตลอดเวลาทำการสอนและนอกเวลาสอน ให้ความสนิทสนมกับศิษย์ตามสมควรแก่กาลเทศะ พูดจาอ่อนหวานสมานใจ เอาใจใส่อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เกิดความรู้อย่างแท้จริง เป็นเพื่อนในสนามกีฬา เป็นครูที่งามสง่าในห้องเรียน เมื่อเด็กมีความทุกข์ ครูให้ความเอาใจใส่คอยปลอบประโลมให้กำลังใจ

2) ครู – นำเคารพ หมายความว่า บุคคลที่เป็นครูนั้นต้องเป็นผู้ที่ประพฤติตนเหมาะสมแก่ฐานะ ความเป็นครู กระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งพฤติกรรมทางกายและทางวาจา จิตใจสงบ เยือกเย็น มีเหตุมีผล ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นคนเสมอต้นเสมอปลายทุก ๆ กรณี มีบุคลิกลักษณะประดุจดั่งผู้ทรงศีล ทำให้เป็นที่น่าเคารพศรัทธาเลื่อมใสของศิษย์

3) ภาวนีโย – นำเจริญใจหรือน่ายกย่อง หมายความว่าบุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องทำตนให้น่าเจริญใจหรือน่ายกย่องของศิษย์และบุคคลทั่วไป มีความรู้และมีภูมิปัญญาอย่างแท้จริง มีคุณธรรมความดี ควรแก่การกราบไหว้บูชาของศิษย์เสมอสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะบังเกิดมีในตัวครูได้ ผู้ที่เป็นครูจะต้องหมั่นฝึกอบรมตนให้เจริญงอกงาม ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เป็นผู้วิวิสัยทัศน์ เปิดใจรับความรู้ใหม่ ๆ ไม่กระทำตนย่ออยู่กับที่ เป็นครูเวลาทำการสอน เป็นนักเรียนเมื่อมีเวลาว่าง เป็นนักสากลนิยม ถือศาสนาเป็นหลักใจ ไม่เป็นคนมีมีฉฉาปฏิฐิ เชื้อกฏแห่งกรรม เป็นผู้รักษากายด้วยศีล ควบคุมจิตด้วยสมาธิ และควบคุมความเห็นด้วยปัญญา หากครูคนใดมีคุณลักษณะดังกล่าว ย่อมเป็นที่น่าเจริญใจเมื่อศิษย์ได้พบเห็น หรือเป็นที่น่ายกย่องของศิษย์และบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ ผู้ที่เป็นครูจะต้องพยายามพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้านอื่น ๆ ให้เจริญก้าวหน้า ไม่ปล่อยชีวิตให้ซอมซ่อ น่าหดหู่แก่ผู้พบเห็นทั่วไป

4) วุตตา – มีระเบียบแบบแผน หมายความว่าบุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องกระทำตนให้เป็นบุคคลที่เคารพระเบียบแบบแผน มีระเบียบแบบแผน ขณะเดียวกันก็คอยอบรมตักเตือนให้ศิษย์เป็นผู้มีระเบียบแบบแผนว่ากล่าวตักเตือนในสิ่งที่ควรกระทำ เป็นที่ปรึกษาที่ดีของศิษย์ด้วย กล่าวโดยรวม คุณลักษณะของครูในข้อนี้ คือความเป็นผู้มีระเบียบแบบแผนของครูและคอยอบรมตักเตือนศิษย์ให้อยู่ในระเบียบกฏเกณฑ์ด้วย

5) วจนกฺขโม – อดทนต่อถ้อยคำ หมายความว่าบุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อคำพูดของศิษย์ที่มากกระทบต่อความรู้สึก เพราะ บางครั้งคำพูดของศิษย์ที่กล่าวออกมานั้นอาจจะทำให้ครูรู้สึกไม่พอใจหรือไม่สบายใจ ครูก็ต้องอดทนและพร้อมที่รับฟังข้อซักถามและให้คำปรึกษาหารือแนะนำ ไม่เปื้อน ไม่ฉุนเฉียว

6) คมภิรมจ กถ กตดา – แกลงเรื่องได้อย่างลึกล้ำ หมายความว่า บุคคลที่เป็นครุณั้น จะต้องมีความสามารถในการสอน มีความสามารถในการใช้คำพูดอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ให้ศิษย์ได้ฟังอย่างแจ่มแจ้ง การที่ครุคนใดจะกระทำได้ดีดังกล่าว สิ่งแรกที่ครุต้องมีในตัวครุก็คือความรอบรู้ในเรื่องที่จะพูด เมื่อมีความรอบรู้หรือเรื่องนั้น ๆ อย่างดีแล้ว ก็ต้องพยายามหาวิธีการที่สามารถทำให้ศิษย์เข้าใจได้ง่ายที่สุด ครุที่มีลักษณะในด้านนี้จะสามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า สามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย หรือเรื่องซับซ้อนให้เป็นเรื่องธรรมดา

7) โน จฏฺฐานเน นิโยชเย – ไม่ชักนำศิษย์ในทางที่เสื่อม หมายความว่า บุคคลที่เป็นครุณั้น จะต้องไม่ชักนำศิษย์ในทางที่ต่ำทรามใด ๆ สิ่งใดเป็นความเป็นความเสื่อมโทรมทางจิตใจ จะไม่ชักนำศิษย์ไปในทางนั้น ในขณะที่เดียวกัน ผู้ที่เป็นครุจะต้องไม่ประพฤติสิ่งที่เสื่อมทรามทั้งหลายทั้งปวงให้ศิษย์เห็น ครุจะต้องหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอบายมุขทั้งปวง

คุณลักษณะของครุตามหลักกัลยาณมิตตธรรมทั้ง 7 ประการ ดังกล่าวมานี้ หากบังเกิดมีกับผู้ที่เป็นครุคนใดแล้ว บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นครุที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมอย่างแน่นอน (ยนต์ ชุมจิต, 2546 : 206-207)

เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของครุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องพุทธคุณ 9 ประการและขอบของกัลยาณมิตตธรรมทั้ง 7 ประการแล้วแล้ว จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครุ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ส่วนที่เป็นคุณสมบัติส่วนตัวที่ครุพึงมี พึงสร้างให้เกิดขึ้นในตัวเอง คือเป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือของลูกศิษย์ รวมถึงคนทั่วไป ผู้เป็นครุต้องมีความรู้ในวิชาการที่ตนสอนอย่างเข้าใจจริง แดกฉาน ใช้งานได้เป็นอย่างดี มีความประพฤติเป็นแบบอย่างให้กับลูกศิษย์ เป็นผู้รู้จักโลก สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก เท่าทันเหตุการณ์ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รวมถึงมีความตระหนักในหน้าที่ความเป็นครุ รักศักดิ์ศรีในอาชีพครุของตนเอง 2) คุณสมบัติส่วนที่เป็นประโยชน์แก่ศิษย์ คุณสมบัตินี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสอนวิชาความรู้แก่ศิษย์ มีเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์ได้เข้าใจอย่างแท้จริง เสกสรร บัณฑิตศิษย์ให้มีความเจริญงอกงามด้วยความรู้และความประพฤติ สอนศิษย์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เท่าเทียม ไม่แบ่งแยก รักศิษย์เท่ากัน กล่าวโดยสรุปแล้ว คุณลักษณะของครุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้กรอบของพุทธคุณ 9 ประการแล้วจะเห็นว่า ครุจะต้องมีความรู้ดีในวิชาที่สอน รู้อย่างแตกฉาน ใช้งานได้ ถ่ายทอดให้ศิษย์ได้รู้ เข้าใจ มีความสามารถดี คือมีความสามารถในการสอน ในการฝึกศิษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ และมีความประพฤติดี ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม กฎหมายบ้านเมือง เป็นตัวอย่างให้กับศิษย์ ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางเสียหาย ชี้แนวทางการดำเนินชีวิตให้กับศิษย์ มีความรักความปรารถนาดีต่อศิษย์เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- เปลื้อง ณ นคร. (2516). **พจนานุกรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). **ฟ้าสาบระหว่าง 50 ปี ที่สวนโมกข์ (ตอนที่ 1)**. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร.
- มานิต มานิตเจริญ. (2519). **พจนานุกรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2546). **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2535). **การพัฒนาครู**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมควร เหล่าลาภะ. (2542). **พุทธศาสตร์การศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนครศรีอยุธยา : สำนักงานสถาบันพุทธลีลา.
- Good Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. New York : McGraw Hill Book Company.